

PEDAGOGIK MAHORAT

12
2025

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

12-son (2025-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2025

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2025, № 12

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY’ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas’ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Zotova Firuza Raxmatullova, pedagogika fanlari doktori, professor (Volgabo‘yi davlat jismoniy tarbiya, sport va turizm universiteti, Rossiya)

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

To‘xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Dilova Nargiza Gaybullayevna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Jumayev Rustam G‘aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Abdullayev Mehridin Junaydulloyevich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Sattorov Anvar Ergashovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), professor

Nurulloev Firuz No‘monjonovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), professor

Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Fayziyeva Umida Asadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Xalikova Umida Mirovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

	Raximqulovich	kognitiv-pragmatik kompetensiyani rivojlantirishning samarali metodlari	85
	BAFOYEVA Nilufar Salim qizi	Tarjimoni o'qitishning o'ziga xos muammolari	90
	AZZAMOV Yusuf Rajabayevich	Ingliz tilini o'qitishda raqamli texnologiyalar va ularning ta'limdagi roli	94
	ALLABERGANOVA Marifat Kuranbayevna	Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning imloviy savodxonligini rivojlantirish mazmuni	99
	ABDULXAYROV Dilshod Pulatovich	Integrativ yondashuv asosida nemis tili darslarida madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish	106
	ABDIG'ANIYEVA Nilufar Husan qizi	Ingliz tilini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik va metodik xususiyatlari	110
	MUXIDDINOVA Dilfuza Sherdor qizi	Ertakterapiyaning vujudga kelish tarixi va uning metodik mohiyati	114
	ШАРИПОВА Сумора Хайдаровна	Эффективность использования проблемно-ориентированного интерактивного метода обучения на уроках русского языка и литературы в высших учебных заведениях	119
	DONIYOROVA Yorqinoy Gulomovna, TURSINOVA Klara Nuriddinovna, SHAHQIYEVA Maftuna Salimboy qizi	Ingliz tilini o'qitish muammolari va zamonaviy yondashuvlardan foydalanish	124
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O'QITISH			
	YAKUBOVA Nasiba Nigmanjanovna	Mental arifmetikaning tarixiy shakllanish bosqichlari	128
	XOLBOYEVA Nargiza Boxodirovna	Astronomiy fanini o'qitishda zamonaviy kompyuter va dasturiy mahsulotlardan foydalanish usullar	132
	USMONOVA Sohiba Toyir qizi	Fizika ta'limida raqamli platformalar orqali amaliy mashg'ulotlarni samarali tashkil etish metodikasi	136
	USMONOVA Madina Alisherovna	8-sinf o'zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy geografias darslarida interfaol metodlarni qo'llash texnologiyasi	140
	TEMIROV Farrux Faxridinovich	Kimyo fanini o'qitishda baholashning yangi metodi: evalbee dasturi misolida	145
	RAXIMOVA Dilshoda Xoliqberdiyevna	Konstruktiv loyiha faoliyatining boshlang'ich matematika ta'limidagi samaradorligi	151
	RASHIDOV Anvarjon Sharipovich, RAHIMOVA Olimaxon Sidig'aliyevna	Algebra o'qitishda steam yondashuvining nazariy asoslari va didaktik imkoniyatlari (8-sinf “chiziqli funksiyalar” mavzusi misolida)	157
	QOZAQOVA Karimaxon Mamajonovna	Minglik va ko'pxonali sonlar mavzusida masalalar ustida ishlash metodikasi	162
	QO'CHQAROVA Muqaddas Oybekovna	Fizika kursini o'qitishda izchillik tamoyilining o'rni va didaktik asoslari	166
	MUXAMMADIYEVA Madinabonu Maxmud qizi	Python foydalanuvchi grafik interfeysidan foydalanib matematik funksiyalar chizish metodikasi	170
	KALANDAROV Ergash Kilichovich	Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida “qattiq jismlar fizikasi” kursini modul – kredit tizimida izchil o'qitishni takomillashtirish	174
	ISMANOVA Odinaxon To'lg'inboyevna	Oliy ta'limda fizika fanini o'qitish jarayonida talabalarni loyihaviy faoliyatga tayyorlash	179
	DJURABOYEV Maqsudbek Karimbek o'g'li, BADRIDINOV	Matematik fikrlashni shakllantirishda o'qituvchi faoliyatining ahamiyati	185

ERTAKTERAPIYANING VUJUDGA KELISH TARIXI VA UNING METODIK MOHIYATI

Muxiddinova Dilfuza Sherdor qizi,

*Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil tadqiqotchisi
O'zbekiston Respublikasi*

Maqolada O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida ertakterapiya metodining pedagogik va psixologik imkoniyatlari tahlil qilinadi. PF-152-son Prezident farmoni asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati, pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivoji hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etish talablari kontekstida ertakterapiyaning o'rni asoslab beriladi. Ertak janrining tarixiy, folkloriy, etnolingvistik ildizlari, uning xalq og'zaki ijodidagi tarbiyaviy, axloqiy va ma'naviy funksiyalari yoritilib, Grimm aka-ukalar, Sh. Perro, K.G. Jung, B. Bettelheim, T.D. Zinkevich-Evstigneeva kabi olimlar qarashlari asosida ertakterapiya konsepsiyasining shakllanish bosqichlari ochib beriladi. Tadqiqotda ertaklar bolalarda axloqiy ong, empatiya, ijtimoiy rollarni anglash, kognitiv va metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda samarali psixokorreksion va psixoprofilaktik vosita ekanligi ilmiy jihatdan asoslanadi. Xulosa o'rnida ertakterapiyani maktabgacha ta'lim jarayoniga tizimli integratsiya qilish bolalarning ijtimoiy moslashuvi, hissiy-idrok faolligi va ijobiy xulq-atvor me'yorlarini shakllantirishda yuqori natija berishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar. ertakterapiya, maktabgacha ta'lim, xalq ertaklari, xalq og'zaki ijodi, axloqiy tarbiya, psixologik rivojlanish, kognitiv va metakognitiv ko'nikmalar, psixokorreksion yondashuv, ijtimoiy moslashuv, empatiya.

ИСТОРИЯ НЕОТЛОЖНОЙ ТЕРАПИИ И ЕЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ

В статье анализируются педагогические и психологические возможности метода сказкотерапии в процессе модернизации системы дошкольного образования Узбекистана. Обосновывается роль сказкотерапии в контексте требований к качеству образования в дошкольных образовательных организациях, непрерывному повышению квалификации педагогов, внедрению инновационных подходов на основе Указа Президента № ПФ-152. Освещаются исторические, фольклорные, этнолингвистические корни жанра сказки, ее воспитательные, нравственно-духовные функции в народном устном творчестве, раскрываются этапы становления концепции сказкотерапии на основе взглядов таких ученых, как братья Гримм, Ш. Перро, К.Г. Юнг, Б. Беттельгейм, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева. В исследовании научно обосновано, что сказкотерапия является эффективным психокоррекционным и психопрофилактическим средством развития нравственного сознания, эмпатии, понимания социальных ролей, когнитивных и метакогнитивных навыков у детей. В заключении подчеркивается, что системная интеграция сказкотерапии в образовательный процесс дошкольного учреждения даёт высокие результаты в социальной адаптации детей, эмоционально-познавательной активности и формировании позитивных поведенческих норм.

Ключевые слова: сказкотерапия, дошкольное образование, народные сказки, народное устное творчество, нравственное воспитание, психологическое развитие, когнитивные и метакогнитивные навыки, психокоррекционный подход, социальная адаптация, эмпатия.

HISTORY OF THE EMERGENCY THERAPY AND ITS METHODOLOGICAL ESSENCE

The article analyzes the pedagogical and psychological possibilities of the fairy tale therapy method in the process of modernization of the preschool education system in Uzbekistan. The role of fairy tale therapy is justified in the context of the requirements for the quality of education in preschool educational organizations, continuous professional development of teachers, and the introduction of innovative approaches, based on Presidential Decree No. PF-152. The historical, folklore, ethnolinguistic roots of the fairy tale genre, its educational, moral and spiritual functions in folk oral literature are highlighted, and the stages of the formation of the fairy tale therapy concept are revealed based on the views of such scientists as the Brothers Grimm, Sh. Perrault, K.G. Jung, B. Bettelheim, T.D. Zinkevich-Evstigneeva. The study scientifically substantiates the fact that fairy tales are an effective psychocorrectional and psychoprophylactic tool for the development of moral consciousness, empathy, understanding of social roles,

and cognitive and metacognitive skills in children. In conclusion, it is emphasized that the systematic integration of fairy tale therapy into the preschool educational process gives high results in the social adaptation of children, emotional and cognitive activity, and the formation of positive behavioral norms.

Keywords: *fairy tale therapy, preschool education, folk tales, folk oral art, moral education, psychological development, cognitive and metacognitive skills, psychocorrective approach, social adaptation, empathy.*

Kirish. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta‘lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, bolalarning har tomonlama intellektual va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish yo‘lida qator tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlar doirasida maktabgacha ta‘lim sohasi ham sifat va mazmun jihatidan sezilarli yangilanishga yuz tutdi.

Shu o‘rinda 2024 yil 30-sentabr sanasida PF-152-sonli Prezident farmonida Maktabgacha ta‘lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida farmon. Ushbu farmon bilan maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining direktori o‘rinbosariga ta‘lim sifati ta‘minlash, pedagog xodimlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish, ta‘lim va tarbiya jarayonlariga innovatsiyalarni joriy qilish vazifalari yuklatilganligini alohida qayd etish lozim.

Ushbu qarorlar ta‘sirida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim-tarbiya jarayonining metodik asoslarini qayta ko‘rib chiqish, xususan, bolalarda **kognitiv va metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishga** yo‘naltirilgan kompleks psixo-pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zarurati yuzaga chiqmoqda.

Ertakterapiyaning ustunlik jihatlari shundaki, u bola ongida obrazli voqealar va qahramonlar orqali hayotiy tanlovlarni aks ettirish, shaxsiy qarorlar qabul qilish, muloqotga kirishish va empatiya ko‘rsatish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Aynan mana shu jihatlari ijtimoiy hamda metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishda ertakterapiyani samarali pedagogik vositaga aylantiradi.

Shunday ekan, **ertakterapiyaning metodik imkoniyatlarini chuqur o‘rganish, uni ta‘lim-tarbiya jarayoniga tizimli ravishda tatbiq etish va ijtimoiy tarbiyaning uzviy elementi sifatida rivojlantirish** nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir.

Ertakning ildizlari insoniyatning qadimiy og‘zaki ijodiyotiga borib taqaladi. Arxeologik topilmalar va etnografik tadqiqotlarga ko‘ra, insoniyat ilk jamiyatlaridan boshlab ertak, rivoyat, afsona kabi og‘zaki janrlar orqali hayot tajribasi, axloqiy qadriyatlar, mehnat ko‘nikmalari va dunyoqarashni yosh avlodga yetkazgan. Bu janrlarning shakllanishi dastlab diniy, ma‘rifiy va ijtimoiy-falsafiy ehtiyojlarga bog‘liq bo‘lgan. Ertaklar avval og‘zaki shaklda, marosimlarda, yig‘inlarda, tunli suhbatlarda aytilgan. Shuning uchun ham ularning syujetlari asosan obrazlar, ramzlar va fantaziyaviy elementlarga boy bo‘lib, ular bolalarning tasavvurini kengaytirish, hissiy dunyosini boyitish va axloqiy mezonlarni anglashda muhim rol o‘ynagan. Ushbu ertaklar orqaligina bola o‘z jamiyatidagi qadriyatlar va me‘yorlarni o‘rganar, ijtimoiy rollarni shakllantirar edi.

“Xalq og‘zaki ijodi o‘zbek xalqining tarbiyaviy, estetik, ruhiy hamda ta‘limga oid qarashlarini turli xil adabiy obrazlar ifodasida namoyon etuvchi namunalardan biri bu ertakdir.”[3]

Maktabgacha yoshdagi bolalarda xayoliy tafakkur, tasavvur hamda fantaziyaning oshib borishida ertaklarning o‘rni beqiyos ekanligi F.Qodirova tomonidan alohida e‘tirof etib o‘tilgan. Ushbu adabiy matnlar bolajonlar qalbida insonni sevish, adolatlilik va beqiyos axloqiy jihatlarni hamda ertaklarda tasvirlangan qahramonlarning zulm va yovuzlikka zarba berish kabi ijobiy his-tuyg‘ularni egallaydilar.[7]

“Ertaklar xalqning ko‘ngil oynasi bo‘lib, ularda xalqning orzu-umidlari, armonlari, ezgu niyatlari, ichki kechinmalari yorqin aks etadi. Ertaklar vositasida yosh avlod go‘zallikni anglash, uni qadrlash ruhida tarbiyalanadi. Xalq og‘zaki ijodining boshqa turlari singari, ertaklar mana shu jihatdan ham jamiyat hayotida muhim rol o‘ynaydi. [8]

Ertaklar insoniyat ma‘naviy merosining qadimiy qatlamlaridan biridir. Mahmud Qoshg‘ariy o‘zining 1074-yilda yozilgan “Devonu lug‘ot-it-turk” asarida “ertak” so‘zini “etuk” shaklida tilga olgan bu janrning ildizi juda uzoq tarixga ega ekanidan dalolat beradi. Bu esa ertakning nafaqat badiiy, balki etnolingvistik va tarbiyaviy qadriyat sifatida qadim zamonlardan buyon mavjud bo‘lib kelganini ko‘rsatadi.[5]

“O‘zbek xalq ertaklari” nomli to‘plamda esa ko‘plab avlodlarning ma‘naviy kamolotiga xizmat qilgan, bolalik davrining murabbiysi bo‘lgan afsonaviy hikoyalar jamlangan. Ushbu ertaklarda bolalar ongiga singdirilishi zarur bo‘lgan hayotiy-axloqiy tushunchalar – masalan, rostgo‘ylik, halollik, mardlik, vijdonlilik kabi g‘oyalar obrazlar orqali ifoda etiladi. “Yolg‘on gapirma”, “o‘g‘irlik qilma”, “nomard bo‘lma”, “inson haqini poymol qilma” kabi axloqiy me‘yorlar ertaklarda oddiy so‘zlar bilan, ammo chuqur ma‘naviy mazmunda ifodalangan.

Shuningdek, ertaklar o‘zining universalligi va o‘ziga xos badiiy obrazlari orqali har bir davr kishisiga, ularning dunyoqarashi va ruhiy ehtiyojlariga muvofiq tarzda murojaat qiladi. Binobarin, ertakda mujassam

bo‘lgan ezgulik, haqiqat, adolat kabi qadriyatlar hech qachon o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi. Ular har bir davr kishisining qalbiga go‘yo ko‘zgu tutgandek ta’sir etadi.

Folklorshunos olimlar G. Jahongirov va M. Aflalov o‘z tadqiqotlarida ertak janrining tarixiy shakllanishi va termin sifatida mustahkamlanishiga alohida e’tibor qaratganlar. Ularning ta’kidlashicha, “ertak” so‘zining aynan folklor janri nomi sifatida qachondan boshlab ishlatila boshlangani aniq ko‘rsatilmagan bo‘lsa-da, bu atama xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy janrlaridan birini anglatadi. Tilshunoslik jihatidan “ertak” so‘zining ildizi qadimiy turkiy tillarda “qayt qilish”, “so‘zlab berish”, “hikoya qilish” kabi ma’nolarni bildirgan.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari bo‘lmish ertak, maqol, tez aytish, matallar, laparlar va boshqalarining nafaqat o‘zbek folklore san’atida balki jahon adabiyotida ham o‘z o‘rni va taraqqiy etish yo‘li mavjud.

O.V. Volkova o‘z tadqiqotlarida “ertak” atamasi ilk bor XVII asrda og‘zaki she’riy matnlar majmuasi sifatida qo‘llana boshlanganini qayd etadi. XIX asrning o‘rtalarigacha ertaklar faqat quyi ijtimoiy qatlamlar va bolalarga xos deb qaralgan. Biroq hozirda ertaklar og‘zaki nasriy folklor shakli, hamda adabiy janr sifatida e’tirof etilmoqda.

Metodologiya. XIX asr oxirlarida ertaklarning o‘xshash motivlari turli xalqlarda qanday paydo bo‘lgani haqida bir nechta ilmiy maktablar shakllandi. Ulardan biri “hind nazariyasi” bo‘lib, barcha asosiy ertaklar va ularning obrazlari Hindistonda paydo bo‘lib, Yevropaga yoyilgan deb hisoblaydi (T. Benfey). “Vavilon nazariyasi” bo‘yicha esa ertaklarning ilk shakli Vavilonda yuzaga kelib, O‘rta Osiyo orqali Yevropaga tarqalgan (A. Yensen, E. Shtukken). “Ko‘p markazli nazariya” esa ertaklarning bir markazdan emas, balki turli xalqlarda mustaqil ravishda shakllanganini ilgari suradi. Bu yondashuvni Finlandiya maktabi (K. Kron, A. Aarne) qo‘llab-quvvatlagan.[4]

Bugungi kunda jahonda ertakterapiya uslubining shakllanishida quyidagi olimlarning hissasi katta: D.B. Elkonin, L.S. Vygotskiy, K.G. Jung, B. Bettelheim, M.L. von Franz, S. Kopp, E. Fromm, E. Bern, N. Pezeshkian, A. Gnezdilov, T.D. Zinkevich-Evstigneeva, I. Vachkov, N. Kiseleva, A. Osipova va boshqalar. Ushbu olimlar ertakni nafaqat tarbiyaviy, balki psixokorreksion vosita sifatida talqin qilib, bolalarning individual rivojlanishidagi muhim omil deb baholaganlar.

Zamonaviy amaliy psixologiyada ertakterapiya 1990-yillardan boshlab mustaqil korreksion-metodik yondashuv sifatida shakllana boshlagan bo‘lsa-da, uning ildizlari insoniyat tarixining ancha qadimgi qatlamlariga borib taqaladi. Ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, allaqachon XVIII asrning o‘zida ertaklar ustida nazariy izlanishlar olib borilgan.

Xususan, Yevropa kontekstida Grimm aka-ukalar o‘z faoliyatida xalq og‘zaki ijodi namunalari tizimlashtirib, ularni tarkibiy tuzilmasi va semantik mazmuni nuqtayi nazaridan chuqur tahlil qilishga uringanlar. Shu bilan birga, Fransuz adabiyoti namoyandasi Sharl Perro tomonidan ertak janrining adabiy shakllari ustida olib borilgan ishlanmalar e’tiborga molikdir. Aynan shu davrda I.G. Herder va K.F. Morits singari faylasuflar ertaklarni qadimgi mifologik dunyoqarashlarning ifodaviy shakli, diniy va arxetipik timsollarning ramzi sifatida baholaganlar. Shunday qilib, ertakterapiya yangi metod sifatida shakllangan bo‘lsa-da, u o‘z asosi va mazmun-mohiyatini qadimdan shakllangan madaniy, falsafiy va folkloriy qarashlardan oladi.

Keyinchalik ertakterapiya ilmiy-amaliy metod sifatida D. Brett tomonidan rivojlantirila boshlandi. Uning “Annie Stories” nomli qisqa hikoyalari orqali bolalar real hayotdagi muammoli vaziyatlarni ertak kontekstida anglab yetish imkoniyatiga ega bo‘lishdi. XX asr oxirlariga kelib, ukrainalik olim **M. Molitskaya** tomonidan “Bajki terapeutyczne” (“Terapevtik ertaklar”) to‘plami nashr etilishi bilan bolalar psixologiyasida ertak terapiyasi uslubiga bo‘lgan yangicha ilmiy yondashuv boshlangan. Ushbu yondashuvdan ilhomlanib, turli mualliflar maktabgacha ta’lim muassasalari, bolalar kutubxonalari va boshlang‘ich maktablar uchun maxsus ertakterapevtik materiallar yaratish faoliyatini yo‘lga qo‘yishgan.[6]

Ertaklar bolalar hayotida beqiyos tarbiyaviy va psixologik ahamiyat kasb etadi. Korney Chukovskiy o‘zining “*От дрых до пята*” nomli asarida bolalar tafakkuri va so‘z ijodkorligining shakllanishida ertaklarning o‘rni haqida chuqur tahliliy fikrlar bildiradi. Unga ko‘ra, ertak — bu bolalikning tabiiy ehtiyojidir. Bu ehtiyoj bolaning tashqi dunyoni ramziy obrazlar orqali anglash, his-tuyg‘ularini ifodalash, emotsional ziddiyatlardan xalos bo‘lish kabi ichki ehtiyojlaridan kelib chiqadi.

Muhokama. T.D. Zinkevich-Evstigneeva tomonidan ishlab chiqilgan tasnifga ko‘ra, ertaklar terapevtik maqsadda qo‘llanilish xususiyatiga qarab bir nechta yo‘nalishlarga ajratiladi. Jumladan, ular badiiy (xalq og‘zaki ijodi va mualliflik asosidagi), psixoterapevtik, psixokorreksion, didaktik va meditatsion turlarga bo‘linadi. Har bir yo‘nalishning o‘ziga xos maqsadi, strukturasi va amaliy imkoniyatlari mavjud bo‘lib, ular psixologik-pedagogik faoliyatda farqlangan holda qo‘llaniladi.[7] Muallif ertakterapiya konsepsiyasining shakllanish jarayonini to‘rtta asosiy tarixiy bosqichga ajratadi:

1. **Og‘zaki xalq ijodi bosqichi** — bu davrda ertaklar axloqiy me‘yorlar va hayotiy tajribalarni yoshlarga yetkazish, ularni ijtimoiy hayotga tayyorlashda vosita bo‘lgan. Ertaklar shu tariqa ijtimoiy va ma‘naviy merosning og‘zaki shaklida avloddan avlodga o‘tgan.

2. **Ilmiy-tahliliy bosqich** — ushbu davrda ertaklar tizimlashtirilib, ularning tarkibi, mazmuni va tarqatilish shakllari tadqiq etila boshlandi. Masalan, Yevropada Grimm aka-ukalari, Fransiyada Sharl Perro, Rossiyada esa A.N. Afanasev xalq ertaklarini yig‘ish va o‘rganishga katta hissa qo‘shdilar.

3. **Psixotexnik yondashuvlar bosqichi** — bu davrda ertaklar psixologik tahlil obyekti sifatida o‘rganila boshladi. Z. Freyd ertaklarni inson ongsizligining ifodasi sifatida tushuntirgan bo‘lsa, K.G. Jung ularni kollektiv ongsizlikdagi arxetipik ramzlar sifatida talqin qilgan. Jungning izdoshi M.L. fon Frants esa ertaklarning semantik boyligi ularning og‘zaki shaklda qayta-qayta aytilishiga bog‘liqligini ta‘kidlaydi.

4. **Integrativ bosqich** — bu bosqichda ertakterapiya turli psixologik va pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirilib, kompleks terapevtik tizim sifatida shakllantirila boshlandi. Ertak endilikda nafaqat tarbiyaviy, balki psixokorreksion va diagnostik vosita sifatida ham foydalanilmoqda.

Ertakterapiyaning rivojlanishi, albatta, ertaklarning o‘ziga xos antropologik va madaniy ildizlariga ham borib taqaladi. XVIII asrda Aka-uka Grimmlar va Sharl Perro kabi olimlar xalq ertaklarini to‘plash va tahlil qilish asosida bu janrning ijtimoiy va ruhiy ta‘sirini o‘rganishni boshlaganlar. I.G. Herder esa ertaklarni qadimiy e‘tiqodlarning ramziy ko‘rinishi sifatida talqin qilgan.

XIX asrda ilmiy maktablar ertaklar qayerda vujudga kelganiga oid turli nazariyalarni ilgari surganlar. Jumladan:

- **“Hind nazariyasi”**: barcha asosiy ertaklar Hindistonda vujudga kelgan (T. Benfey);

- **“Bobil nazariyasi”**: ertaklar markazi Bobil bo‘lib, Kichik Osiyo orqali Yevropaga tarqalgan (A. Yensen, H. Vinkler, E. Shtukken);

- **“Ko‘p markazli nazariya”**: ertaklar turli xalqlarda mustaqil shakllangan, yagona manbani aniqlash mumkin emas (Fin maktabi – K. Kron, A. Aarne)

Zamonaviy pedagogikada ertaklar faqat bolalar uchun mo‘ljallangan ko‘ngilochar janr sifatida emas, balki ularning psixososial rivojiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadigan vosita sifatida qaralmoqda. Mashhur yozuvchi G.X. Andersenning ayrim asarlari aynan kattalar uchun yozilganini hisobga olsak, ertaklar uzoq vaqt davomida inson ruhiy olamini tartibga solish, hayotiy tanlovlarni tushuntirish, empatiya va axloqiy me‘yorlarni singdirish vositasi bo‘lib kelganini anglash mumkin. [9]

Bolaligimizda ertak qahramonlari bilan birga mudom yaxshilik va yovuzlik, sahiylik va xasislik, mardlik va qo‘rqoqlik, rahmdillik va bag‘ritoshlik, vafo va xoinlikni bir-biridan farqlashni o‘rganganmiz. Aynan mana shu sehrli hihoyalar o‘y-xayollarimiz, psixologik dunyoqarashimizni shakllantirib, orzu qilishga o‘rgatgan va beixtiyor o‘zimizni ertak qahramoni o‘rniga qo‘yib, u bilan birga haqiqatni anglash va eng mushkul holatlardan ham sharaf bilan chiqib ketish choralarni topishga yordam berib kelgan.[2]

Ertaklar – xalqning asriy tajribasini aks ettiruvchi, badiiy tasvirlar orqali voqealarni yorituvchi vosita bo‘lib, ular bolaning emotsional, axloqiy va estetik tarbiyasida beqiyos ahamiyatga ega. Ertaklar orqali bola yaxshilik va yomonlikni farqlashni, muammolarni hal qilishni va empatiya ko‘rsatishni o‘rganadi [11]

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda axloqiy ruhni shakllantirishda xalq ertaklarining tarbiyaviy salohiyatidan foydalanish samarali bo‘lishini Abdurahimova D.A. ta‘kidlaydi. Unga ko‘ra, ertaklar orqali bolalar nafaqat obrazlarga his-tuyg‘u bilan bog‘lanadi, balki ertakdagi ma‘naviy qadriyatlarni o‘z ongida qabul qiladi. Shu tarzda, bolalar adolat, halollik, rahmdillik kabi qadriyatlarni ertak obrazlari orqali his etib, so‘z bilan emas, balki ichki tajriba orqali o‘zlashtira boshlaydilar. Abdurahimova D.A. bu jarayon orqali bolalarda axloqiy ong shakllanishi, o‘z-o‘zini baholash va boshqalar bilan munosabatda ijobiy amaliy harakatlar paydo bo‘lishini ta‘kidlaydi.[1]

Xulosa. Yakuniy xulosa sifatida ta‘kidlash joizki, ertakterapiyaning shakllanish tarixi qadimiy og‘zaki ijod an‘analari, xalq pedagogikasi va psixologiya fanining rivojlanish bosqichlari bilan chambarchas bog‘liqdir. U dastlab terapevtik va tarbiyaviy vosita sifatida qo‘llanilib, vaqt o‘tishi bilan metodik jihatdan boyib, zamonaviy psixopedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan. Ertakterapiyaning metodik mohiyati — ertakning obrazli, syujetli va emotsional imkoniyatlaridan foydalanib, bolalarning hissiy-idrok faoliyatini rivojlantirish, ijtimoiy moslashuvini ta‘minlash va shaxsiy fazilatlarini shakllantirishdan iboratdir. Ushbu metod bolalarda ham empatiya, ham muloqot madaniyati, ham ijobiy xulq-atvor me‘yorlarini singdirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Abdurahimova D.A. *Xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi boalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash tizimini takomillashtirish*. Pedagogika fanlari bo‘yicha fan doktori. Toshkent, 2019. – 275 sahifa. 153-154 betlar
2. Ahmedova Z. Ertak-terapiya. Uslubiy qo‘llanma. T.:2018.- 112 b
3. Jahongirov G‘, Aflalov M. *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1980. – B. 45–46
4. Kazachiner O., Boychuk Yu., Halii A. *Fairy-tale therapy: scientific and methodical aspects*. Monograph. Primedia elaunch, Boston, USA, 2022-142.
5. Mahmud Qoshg‘ariy. *Devonu lug‘ot-it-turk*. 1-jild. – Toshkent: Fan, 1960. – B. 89 bet
6. Molicka, M. *Bajki terapeutyczne*. Poznań: Media Rodzina, 2022. 13 bet
7. Qodirova F.R, *Maktabgacha pedagogika*//Toshkent.2019y. 244 bet
8. Rixsiyeva L. Oqshom ertaklari 5/L. Rixsiyeva. - Toshkent, “Adabiyot uchqunlari”. 2015. 32 bet
9. Sotiropoulou E., Kasapi C. *Fairy Tale as a Pedagogical Tool for Children under the Age of 3: Educators’ Views and Practices*. Global Journal of Educational Studies, 2022, Vol. 8, No. 2, pp. 1–11.
10. Zinkevich-Evstigneeva T. D. *Основы сказкотерапии* [Fundamentals of fairytale therapy]. СПб.: Речь, 2010. – s. 9–10
11. Рахимова С.С. Ижтимоий кўникмаларни шакллантиришда бадиий адабиёт воситаларидан фойдаланиш. // Мактабгача таълим, 2020. — №2. — Б. 116–121-b